

УДК: 371.13=161.2

Л.М. ШАБАЄВА

**КОМУНІКАТИВНІ ПРАКТИКИ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ**

Шабаєва Людмила Миколаївна – здобувач кафедри випереджаючої освіти Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, методист навчально-методичного відділу художньо-естетичного навчання та виховних технологій кафедри управління загальноосвітніми навчальними закладами Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Розглянуто особливості сучасного освітнього простору, його трансформації під впливом змін, що відбуваються в суспільстві загалом. Дається характеристика комунікативним практикам, що можуть використовуватися в сучасному освітньому просторі.

Ключові слова: освітній простір, комунікація, педагогічна комунікація, усна, письмова, невербальна комунікація.

Рассмотрено особенности современного образовательного пространства, его трансформации под воздействием изменений, которые происходят в обществе в целом. Дается характеристика коммуникативным практикам, которые могут использоваться в современном образовательном пространстве.

Ключевые слова: образовательное пространство, коммуникация, педагогическая коммуникация, устная, письменная, невербальная коммуникация.

Considered features of modern educational space, it's transformation under act of changes which take a place in society on the whole. Description is given to communicative practices which can be used in modern educational space.

Keywords: educational space, communication, pedagogical communication, verbal, writing, un verbal communication.

© Л.М. Шабаєва, 2012

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси, що відбуваються у світі, безпосередньо торкаються і освітнього простору. Основною метою освіти є формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості, яка б могла ефективно співіснувати в сучасному суспільстві. І саме освіті належить роль формування особистості, здатної не лише накопичувати певну суму знань, але й такої, яка б могла адаптувати здобуті знання відповідно до вимог сучасності. За нових умов розвитку суспільства змінилося саме поняття «знання». Навряд чи зараз можна здивуватися людині, яка має енциклопедичні знання, оскільки відповідь на будь-яке запитання з різних галузей знань легко можна знайти в Інтернеті. Тому глобалізація та інформатизація суспільства визначає формування нового соціуму, в якому перед індивідом постають зовсім нові завдання. Виникає необхідність розробки і створення нових структурних основ не лише знання як такого, а як його невід'ємного комунікативного компонента в рамках сучасної освіто-філософської теорії [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню особливостей комунікації в сучасних умовах взагалі та в освітньому просторі зокрема, присвятили свої праці такі науковці, як Н.П. Волкова, О.Є. Висоцька, Л.А. Думанська, Т.Г. Первиль, А.П. Панфілова, О.В. Сафінова та інші.

Мета дослідження. Визначення основних теоретико-методологічних засад комунікативних практик в освітньому просторі. Для реалізації цієї мети поставлено наступні завдання:

– визначити особливості сучасного освітнього простору;

– охарактеризувати комунікативні практики, що можуть використовуватися в сучасному освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освіта розглядається сьогодні як соціальний інститут, що виконує різноманітні функції, основними з яких є навчання і виховання. До ХХІ століття освіта переважно займалася відтворенням і трансляцією з покоління в покоління наявної культури. У даний час пріоритети віддаються на користь культуротворчості як процесу модернізації, реформування суспільного життя і самовдосконалення людини. У сучасних умовах освітній процес все більше протікає в інформаційно-комунікативній сфері, до якої можна віднести Інтернет, супутникове телебачення, відеотехнології, а також освітню мобільність, тобто можливість продовжувати навчання у різних країнах світу, виходячи з власних інтересів, здібностей, мотивації. Сучасна освіта полягає не просто в трансляції знань, а у формуванні в того, хто навчається, культури творчої (рефлексивної і проектної) свідомості, здатної вирішувати складні проблеми у будь-яких ситуаціях. Вузко-професійні знання фахівців застарівають протягом 5-7 років. Тому потреба в самонавчанні, перекваліфікації стає однією з найважливіших умов адаптації людини на сучасному світі [7, с.15].

У сучасному освітньому просторі необхідно чітко розуміти, що, на відміну від інформації, знання припускає наявність точки зору, переконання і наміру, воно завжди пов'язане з реальною дією. Зараз найважливіше так організувати переробку інформації і формування нового, якісного інтелектуального педагогічного продукту – «знанневої

технології», під якою розуміється взаємопов'язана структурована єдність, що включає наступні компоненти: емоційно-чуттєвий, який є емоційно-забарвленим, викликає відчуття переживання, тривоги, заклопотаності; раціональний; ірраціональний (думки, цілі, мотиви, цінності тощо); поведінково-вольовий компонент (творчість, стереотипи, практичні навички, норми поведінки, готовність до дій) [8].

Ще однією особливістю сучасного освітнього простору, що пов'язана з інформатизацією, є формування у того, хто навчається, вміння користуватися інтернет-бібліотеками, оскільки зараз відбуваються інтенсивні процеси символізації і віртуалізації всіх суспільних інститутів [1].

Педагогічна комунікація спочатку була присутня практично в усіх видах людської діяльності, але є сфери діяльності, в яких розвиваючи, виховуючі і навчальні функції педагогічної комунікації з її сутнісної і змістовної характеристики перетворюються на провідний чинник професійної діяльності. Не випадково проблеми педагогічної комунікації сьогодні знаходяться в центрі уваги сучасної філософії освіти та теорії освіти [3, с.29].

В освітньому просторі основним типом комунікації є міжособистісна комунікація, яка, у свою чергу, може бути поділена на такі види: усна комунікація, письмова комунікація, невербальна комунікація [2; 5].

Усна комунікація – найбільш поширений метод обміну інформацією між людьми. Переваги усної комунікації: швидкість обміну інформацією; хороший зворотний зв'язок завдяки безпосередньому контакту (можливість поставити запитання, уточнити повідомлення, виявити згоду чи незгоду тощо); простота здійснення комунікації. Недоліки усної комунікації: використання для повідомлення неадекватних слів; можливість пропустити у повідомленні суттєві деталі; велика ймовірність забування почутої слухачем інформації; викривлення повідомлення при його подальшій передачі.

Формами письмової комунікації виступають: накази; розпорядження, листи, звіти та інші засоби комунікації, які використовують письмові символи. Переваги письмової комунікації: незмінність упродовж тривалого часу, здатність до довгострокового збереження; матеріальність, помітність; спроможність піддаватись перевірці; ретельне формулювання, обміркованість, логіка і точність. Письмові комунікації використовують, насамперед, за потреби найточніше передати зміст складної та великої за обсягом інформації.

Невербальна комунікація – це обмін інформацією без використання слів (натомість застосовуються різні символи). Функціями невербальної комунікації є: доповнення й заміна мови; відображення емоційного стану партнерів у комунікаційному процесі. А.П. Панфілова розрізняє п'ять видів комунікації: пізнавальну, переконливу, експресивну, сугестивну, ритуальну. Для кожного з них характерні свої цілі та очікуваний результат, умови організації, а також комунікативні форми і засоби [6, с.50]. Мета пізнавальної комунікації – розширити інформаційний фонд партнера, пере-

дати необхідну інформацію, прокоментувати інноваційні повідомлення. Умови організації комунікації: облік пізнавальних можливостей конкретних ділових партнерів, їх індивідуальних установок на отримання нової інформації та інтелектуальних можливостей для її переробки, розуміння і сприйняття.

Серед комунікативних форм можна виділити: лекції і семінари, доповіді і повідомлення, бесіди і консультації, звіти, а також письмові роботи (реферати, контрольні, курсові, дипломні, проектні), що дозволяють оцінити ступінь засвоєння теорії питання. Комунікативні засоби і технології – коментар, аргументація і доказ; характеристика причинно-наслідкових зв'язків, порівняльний аналіз; інтерпретація нової лексики, резюмування, використання вербальних і невербальних ключів доступу в аудіальний, візуальний і кінестетичний канали, мовна культура і ораторська майстерність. Очікуваним результатом використання комунікативних засобів, технологій можна назвати: засвоєння нової інформації і застосування її в практичній діяльності, впровадження інновацій і саморозвиток.

Мета переконливої комунікації – викликати у ділового партнера певні відчуття і сформувані ціннісні орієнтації і установки; переконати в правомірності стратегій взаємодії; зробити своїм одностороннім. Умовою організації такої форми комунікації є опора на сприйнятливості партнера, його особистісну мотивацію та інтелектуально-емоційну культуру. Серед найбільш поширених комунікативних форм можна назвати такі: переконлива мова, мова, що закликає до дії, прес-конференція, дискусія, суперечка, переговори, бесіда, презентація, «круглі столи». Комунікативні засоби і технології: аргументація, демонстрація і доказ; роз'яснення і порівняльний аналіз; факти, цифри і приклади, що показують переваги; опора на емоційний настрій партнера і включення його кінестетичного каналу за допомогою вербальних і невербальних ключів доступу; облік контраргументів партнера; психологічні прийоми приєднання, формування взаємодії, створення атмосфери довіри. Головним очікуваним результатом є залучення партнера на свою позицію, зміну особистісних установок, поглядів, переконань, переорієнтація цілей. Визначимо мету експресивної комунікації: сформувати у партнера психоемоційний настрій, передати відчуття, переживання, спонукати до необхідної дії. Умовою організації комунікації є опора на емоційну сферу партнера, використання художньо-естетичних засобів дії на всі сенсорні канали партнера. Форми експресивної комунікації: презентації; бесіди і збори; мітинги; розповіді про ситуацію, про людину; брифінги; мозковий штурм, демонстрації відео-, кінофрагментів; аналіз можливих наслідків; гасла і заклики. Засоби і технології експресивної комунікації: аудіо-, відео- і художні засоби; стислість мовних конструкцій; емоційно-забарвлена, образна лексика; акторська майстерність (усмішка, голос, погляд), яскравість жестикуляції, міміки; демонстрація конгруентності; опора на актуальні потреби слухачів; щирість демонстрованих

відчуттів. Очікуваний результат експресивної комунікації: зміна настрою партнера, провокація необхідних відчуттів (співчуття, співпереживання), залучення до конкретних акцій і дій.

Метою сугестивної комунікації є надати навіюючу дію на ділового партнера для зміни мотивації, ціннісних орієнтацій та установок, поведінки і відношення. Умови організації сучасної комунікації: навіюваність партнера, його недостатня інформованість, недостатня критичність розуму, слабкий рівень контрсугестії, високий авторитет сугестора (що здійснює навіювання), створення атмосфери довірчості. Основні форми сучасної комунікації: бесіди, мітинги, прес-конференції, брифінги, дебати, реклама, збори, консультації, тренінг. Найбільш поширені комунікативні засоби і технології: роз'яснення установок, що навіюються; управління емоційною напругою; навіювання через прийоми: ідентифікація, посилення на авторитет, персоніфікація; попередження, загроза, шантаж, психологічний терор і інші прийоми маніпулювання; психологічне приєднання. Очікуваним результатом сучасної комунікації є зміна поведінки партнера, зміна установок, ціннісних орієнтацій.

Мета ритуальної комунікації – закріпити і підтримувати конвенціональні стосунки в освітньому просторі; зберігати ритуальні традиції групи, створювати нові. Головними умовами організації ритуальної комунікації є ритуальний (церемоніальний) характер акцій, художньо оформлене просторове середовище; дотримання конвенцій; опора на національні, професійні традиції і норми спілкування. Форми ритуальної комунікації: урочиста, рамкова, мови, ритуальні акти, церемонії, обряди; свята, присвячення, вшановування; презентації і урочисті збори. Основні засоби і технології ритуальної кому-

нікації: використання вербальних і невербальних ключів доступу в аудіальний, візуальний і кінестетичний канали учасників; включення учасників в активну масову діяльність; неординарність сюжетів при збереженні традицій. Очікуваним результатом ритуальної комунікації є формування відчуття патріотизму і національної гордості; збереження традицій, закріплення нових ритуалів.

Перераховані види комунікації дозволяють визначити специфіку, грамотно використовувати жанр, комунікативні засоби і технології, ефективніше підготуватися до тієї або іншої комунікативної діяльності, розробити сценарії вербальної і невербальної поведінки в конкретній ситуації спілкування з урахуванням особливостей партнера.

Висновки. Таким чином, розвиток форм і засобів комунікативних практик у сучасному освітньому просторі характеризується впливом глобальних трансформацій, що відбуваються у суспільстві в цілому, пов'язаних з його інформатизацією та технологізацією. Перед освітою постають завдання формування особистості, що здатна не лише накопичувати знання, але й вдало використовувати їх у своїй практичній діяльності. Використання різноманітних комунікативних практик в освітньому просторі має за мету залучення до процесу пізнання аудіального, візуального та кінестетичного каналів сприйняття, що, в свою чергу, сприяє розвитку інтелекту учасників комунікації. Основна складність визначення засад використання комунікативних практик в освітньому просторі полягає в тому, що всі трансформаційні процеси, що зараз відбуваються, є незавершеними і відкритими, тому існує необхідність постійного переосмислення змісту комунікативних практик, їх доповнення та уточнення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Висоцька О.Є. Віртуальна реальність та постраціональна комунікація в контексті становлення суспільства постмодерну / О.Є. Висоцька // Гуманітарний часопис. – 2007. – № 4. – С. 5-11.
2. Волкова Н.П. Педагогічні комунікації: Навч. посіб. / Н.П. Волкова. – Д.: РВВ ДНУ, 2002. – 92 с.
3. Думанська Л.А. Особливості педагогічного спілкування в системі післядипломної освіти / Л.А. Думанська // Розвиток післядипломної педагогічної освіти України в умовах інтеграції: Матеріали щорічної звітної Всеукр. наук.-практ. конференції, присвяч. 15-річчю АПН України. – Донецьк, 2007. – 388 с.
4. Ольшанская А.В. Коммуникативный процесс в условиях глобализации: социально-философский анализ: социально-философский анализ: Дис. ... канд. филос. наук: 09.00.11 / А.В. Ольшанская. – Москва, 2005. – 146 с.
5. Основы теории коммуникации / Сост. Ж.В. Николаева. – Улан-Удэ: ВСГТУ, 2004. – 276 с.
6. Панфилова А.П. Теория и практика общения: учеб. пособие для студ. сред. учеб. заведений / А.П. Панфилова. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – 288 с.
7. Первиль Т.Г. Межкультурная коммуникация как фактор модернизации образовательной деятельности: Социально-философский анализ: Дис. ... канд. филос. наук: 09.00.11 / Т.Г. Первиль. – Ростов н/Д, 2005. – 153 с.
8. Санфирова О.В. Педагогическая коммуникация как неперемное условие трансляции современного знания (на примере образовательных технологий специальности «социально-культурный сервис и туризм») / О.В. Санфирова // Инновационное образование: методология и практика [Электронный ресурс]: Режим доступа: http://vestnik.tspu.ru/files/PDF/articles/sanfirov_a_o_v_45_50_2_104_2011.pdf
9. Семенюк О.А. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. / О.А. Семенюк, В.Ю. Паращук. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 240 с.